

До Спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.052
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова
29013, м. Хмельницький,
вул. Героїв Майдану, 8

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора юридичних наук, доцента

Чернеги Віталія Миколайовича

на дисертацію Галаш Альбіни Олександрівни на тему:

«Усиновлення дітей громадянами України,

які проживають за її межами та іноземцями»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність теми дисертації Галаш Альбіни Олександрівни «Усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями» обумовлена тим, що основоположним та невід’ємним сімейним правом дитини є її право жити та перебувати у сім’ї. Саме забезпечення реалізації цього права дозволяє належно забезпечити інші сімейні права дитини – її право на належне сімейне виховання, на розвиток, на освіту, на утримання з боку батьків, опікунів, піклувальників або інших осіб, які здійснюють виховання дитини. Важливим способом захисту сімейних прав та інтересів сироти та

дитини, позбавленої батьківського піклування, є її усиновлення. Водночас якнайкраще забезпечуватимуться інтереси дитини, яка є громадянином України саме при її усиновленні громадянами України, що дозволить не лише забезпечити її сімейні права та інтереси, а й сприятиме збереженню національної ідентичності такої дитини як частини української нації. Проте не завжди є можливим забезпечити усиновлення дитини саме громадянами України, які проживають на території України. Частими є випадки, коли діти роками не можуть бути передані на виховання в сім'ю через відсутність охочих серед громадян України, наявні у дитини хвороби та обмеження, що ними викликані. У такому випадку доцільним є саме міжнародне усиновлення, тобто усиновлення дитини особами, які проживають за межами держави громадянства такої дитини (навіть якщо такі особи мають спільне з дитиною громадянство) або усиновлення дитини іноземцями. Водночас контроль та нагляд за дотриманням прав дитини, що усиновлена громадянами України, що проживають за її межами та іноземцями є більш ускладнений, порівняно із національним усиновленням. З огляду на це, законодавство, що встановлює особливі умови, порядок та правові наслідки міжнародного усиновлення, має спрямовуватися на забезпечення належного механізму захисту прав та законних інтересів дітей, усиновлених громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями. Попри те, що в сімейно-правовій доктрині питання про усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями вже ставало об'єктом наукового дослідження, в рецензованій дисертації досліджено не лише теоретичні, а й прикладні питання, пов'язані із розв'язанням проблем, що існують у судовій практиці під час здійснення міжнародного усиновлення. Наведені обставини не залишають сумнівів про актуальність обраної здобувачкою теми дослідження та науково-практичного значення роботи.

Дисертацію виконано відповідно до наукових тем кафедри цивільного права та процесу на 2017-2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105) та на 2024-2030 роки «Актуальні питання правового

регулювання здійснення та захисту особистих немайнових і майнових прав суб'єктів приватного права» (державний реєстраційний номер 0124U002539), що є складовими частинами наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова на 2017-2026 роки (державний реєстраційний номер 01178U000103).

Оцінка обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації, їхньої достовірності та новизни обумовлена належним науково-теоретичним рівнем та практичною значимістю положень та висновків за результатами дисертації. Представлена дисертація дослідження А. О. Галаш є цінною для доктрини сімейного права. Адже вона розв'язує важливе наукове завдання – розробити концепцію сучасного розуміння теоретико-правових та прикладних засад усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями. Зазначене дало змогу сформувавши мету і завдання дослідження та обґрунтувати висновки, яким притаманні необхідні ознаки наукової новизни.

Так, авторка поставила перед собою мету, яка полягає в тому, щоб не тільки розробити концепцію сучасного розуміння теоретико-правових та прикладних засад усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями, але і виявити основні теоретичні та прикладні проблеми такого сімейно-правового інституту, а також сформулювати наукові висновки та пропозиції стосовно вдосконалення чинного сімейного законодавства у цій галузі дослідження.

Ознайомившись зі змістом дисертації А. О. Галаш можна висновувати, що авторці вдалося досягти поставлену мету через успішне виконання поставлених завдань, що їй підкорені.

Дисертантка проявила належний рівень знань юридичної літератури, нормативно-правових актів, здатність до аналізу судової практики, а також окреслив низку дискусійних питань у сфері сімейного права щодо усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями. Методи дослідження, які були вдало використані А. О. Галаш, включають в себе комплексне поєднання загальнонаукових та спеціально-юридичних методів

наукового пізнання, зважаючи на особливості предмету та об'єкту, мети та завдань дисертаційного дослідження.

Структура дисертації обумовлена метою і предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Логічно структуровано зміст розділів роботи, в яких відображено: теоретико-правові засади усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами; процесуальні аспекти усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями; правові засади захисту прав дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями. Така структура роботи надає змогу комплексно досягнути інститут міжнародного усиновлення.

У дисертації дотриманий баланс розкриття усіх наукових поглядів в межах обраного напрямку. Дисертація базується на джерельній базі, до якої включені наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, а також нормативно-правові акти, що стосуються усиновлення дітей громадянами держави, що проживають за її межами та іноземцями не лише за сімейним законодавством України, а й інших держав. Праця базується на достатній джерельній базі (це роботи з сімейного права, законодавство іноземних країн, судові рішення). Зроблені по тексту дисертації посилання свідчать, що дослідження базується на працях науковців з зазначеної тематики, здобувачкою докладно проаналізовано нормативно-правові акти. Положення, висновки та пропозиції, що виносяться здобувачкою на захист, додатково висвітлюють відомі в науці положення та сприяють продовженню і поглибленню досліджень усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями.

У розділі 1 «Теоретико-правові засади усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями» дисертанткою розглянуто поняття та правову природу інституту усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями; розвиток законодавства правового регулювання міжнародного усиновлення за законодавством, яке діяло на українських землях; міжнародний та європейський досвід правового регулювання усиновлення дитини громадянами, які проживають за кордоном

або іноземцями. Під час аналізу наявних у сімейно-правовій доктрині наукових підходів до розуміння поняття «усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями», авторка доходить правильного висновку, що це поняття може розглядатися як особливий інститут сімейного права, який врегульовує три групи правовідносин: між особою, яка бажає усиновити дитину та органом, уповноваженим здійснювати провадження діяльності у сфері усиновлення дитини між особою, яка подала заяву про усиновлення дитини (правовідносин, що передують вирішенню справи про усиновлення дітей іноземцями та громадянами України, які проживають за межами України), правовідносин, що виникають в процесі вирішення справ про усиновлення дітей іноземцями та громадянами України, які проживають за її межами і прийняття відповідних рішень судом чи консульською установою, правовідносин, що виникають за участю усиновлювача щодо здійснення ним обов'язків щодо виховання та утримання усиновленої дитини та здійснення нагляду уповноваженим органом за станом виконання цих обов'язків усиновлювачів. Крім того, здобувачка правильно розглядає усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями як юридичний акт суду або іншого уповноваженого юрисдикційного органу, що приймає рішення про усиновлення та усиновлювача, що вчиняє юридично значимі дії для здійснення процесу усиновлення; як юридичний факт правостворюючого та правоприпиняючого характеру; як юридичну процедуру; як акт соціального характеру (форму влаштування дитини-сироти і дитини, позбавленої батьківського піклування), в результаті якого забезпечуються права на материнство, батьківство і належне сімейне виховання, як спосіб захисту відповідних сімейних прав усиновлювача та усиновленої дитини.

Важливим у теоретичному та практичному аспектах є висновок про те, що спеціальними ознаками усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями як інституту сімейного права є:

- а) подвійне правове регулювання правовідносин, що виникають у процесі усиновлення – як загальними нормами, якими передбачаються умови, порядок здійснення усиновлення та його правові наслідки, так і спеціальними нормами,

якими визначаються особливі умови здійснення усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями; б) окремі вимоги щодо постановки на облік та здійснення обліку осіб, які бажають усиновити дитину і дітей, які підлягають усиновленню; в) особливий перелік документів, що подаються з метою постановки на облік для усиновлення дитини; г) здійснення такого обліку Нацсоцслужбою.

У розділі 2 «Процесуальні аспекти усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями» проаналізовано особливості здійснення провадження діяльності щодо усиновлення у правовідносинах, що передують вирішенню справи про усиновлення дітей іноземцями та громадянами України, які проживають за межами України, а також власне – провадження у справі про усиновлення дитини судом або консульською установою.

Важливим як в теоретичному, так і в практичному плані є висновок про те, що прийняття рішення суду або консульської установи про усиновлення дитини зумовлює припинення ще існуючих правовідносин між рідними батьками дитини, закладом або особою, де перебуває дитина-сирота чи дитина, позбавлена батьківського піклування та власне – дитини і виникнення у особи, яка усиновила дитину та самої дитини комплексу сімейних прав та обов'язків, пов'язаних із наданням дитині належного сімейного виховання, утримання, освіти та розвитку, усього іншого, що може надати саме перебування у сім'ї, а також інших прав, притаманних саме усиновлювачеві та усиновленій дитині.

Дисертантка цілком слушно зазначає, що в судовій практиці у справах про усиновлення дітей громадянами України або іноземцями виникають випадки, коли суд передбачає негайне виконання судового рішення про усиновлення дитини, якщо воно викликане станом здоров'я дитини і затримка у виконанні рішення суду може призвести до негативних наслідків для заявників та усиновленої дитини. Адже чинна редакція ст. 430 Цивільного процесуального кодексу України не передбачає такої підстави для негайного виконання судового рішення як справа про усиновлення дитини громадянином України, яка проживає за межами України або іноземцем, пропонуємо внести відповідні зміни

до ч. 2 цієї статті, передбачивши можливість негайного виконання судового рішення у справах про усиновлення неповнолітньої або малолітньої дитини, якщо суд прийде до висновку про те, що затримка у виконанні рішення суду може призвести до негативних наслідків для заявників та усиновленої дитини, в тому числі для життя та здоров'я дитини.

Слушними та логічними є пропозиції дисертанта щодо внесення змін до цивільного процесуального законодавства щодо можливості вирішення справи про усиновлення дитини за відсутності дитини, хоча вона за віком та станом здоров'я могла би усвідомити факт усиновлення, передусім, якщо її участь є неможливою у зв'язку із обставинами, що викликані військовою агресією російської федерації та введенням на території України військового стану, за наявності її усної або письмової згоди на усиновлення, якщо дитина здатна висловити таку згоду.

Крім того, авторкою докладно обґрунтовано необхідність запровадження можливості оскарження рішення консульської установи у разі, якщо воно порушує права та інтереси усиновлювачів та усиновленої дитини. Варто погодитися із пропозицією здобувачки передбачити скасування усиновлення, якщо рішення про усиновлення, прийняте консульською установою порушує права та законні інтереси усиновлювача, усиновленої дитини, її батьків, а також із тим, що підсудність цієї категорії справ має визначатися відповідно до правил визначення підсудності справ за участю громадян України, якщо обидві сторони проживають за її межами, тобто – Верховним Судом.

Важливим у теоретичному та практичному аспектах є висновки щодо удосконалення законодавства, яке врегульовує порядок постановки на облік як особи, яка бажає усиновити дитину.

У розділі 3 «Правові засади захисту прав дітей, усиновлених громадянами України, які проживають за межами України та іноземцями» досліджено особливості здійснення судового захисту прав усиновлення дітей та консульського нагляду за дотриманням прав дітей, усиновлених громадянами України, які проживають за межами України та іноземцями.

Заслуговує на підтримку висновок про те, що захист прав усиновленої дитини, що здійснюється судом шляхом застосування під час ухвалення відповідного судового рішення ряду способів захисту сімейних прав та інтересів учасників правовідносин, що виникли у зв'язку із усиновленням дитини, може бути як наступним (стосуватися забезпечення дотримання та захисту прав уже усиновлених дітей), так і попереднім (стосуватися забезпечення найкращих інтересів дитини, що усиновлюється під час розгляду та вирішення справи про усиновлення дитини).

Викликають науковий інтерес положення дисертації, в яких наведено окремі аспекти удосконалення здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, зокрема покладання обов'язку на усиновлювачів подавати звіти щодо дотримання прав дитини після усиновлення не консульській установі, а суду в порядку судового контролю за виконанням судових рішень; передбачити, що повноваження консульської установи щодо здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, у разі, якщо штат консульської установи є недостатнім для здійснення якісного виконання цього обов'язку, можуть бути передані за зверненням цієї установи Міністерству закордонних справ України; після такої передачі повноважень, звіти про дотримання прав усиновленої дитини мають надсилатися до Міністерства, яке при потребі може звернутися за вирішенням питання про перевірку реального стану дотримання прав усиновленої дитини, яка проживає за кордоном, до суду або направити власних представників до відповідної держави.

Важливими в теоретичному та практичному плані є й інші висновки та пропозиції за дисертацією А. О. Галаш.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, є досить високим, пропозиції розроблено на належному науково-теоретичному рівні з урахуванням виявлених проблем правозастосування і спрямовано на забезпечення правової визначеності норм сімейного права та єдності правозастосовної практики.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дисертації А. О. Галаш полягає в тому, що викладені в ній теоретичні положення, висновки

та рекомендації можуть бути використані у науково-дослідній діяльності – для майбутніх загальнотеоретичних наукових досліджень інституту усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями; в освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Сімейне право», «Проблеми сімейного права», що підтверджується Актом впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 30.04.2024; у нормотворчій діяльності – для удосконалення сімейного законодавства в частині правового регулювання усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями (акт впровадження у законотворчу діяльність від 09.05.2024 № 04-26/18-2024/102537 (1560525)).

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за її темою. Докладне ознайомлення з текстом дисертації А. О. Галаш, опублікованими працями за темою цієї дисертації, дає змогу висновувати, що основні результати викладено в чотирьох публікаціях у фахових виданнях України та в зарубіжному виданні, а також у шести тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Аналіз тексту дисертації свідчить про **відсутність порушення автором академічної доброчесності**. Дисертаційна робота А. О. Галаш свідчить про ґрунтовне опрацювання ним чинного законодавства України, законодавства зарубіжних країн, матеріалів судової практики. Джерельну базу дисертації варто визнати достатньою для виконання поставлених завдань. У дисертаційній роботі наявні посилання на відповідні джерела інформації в разі творчого використання ідей, розробок, тверджень інших авторів, дотримано вимог законодавства про захист авторських прав, надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації. Дисертантом дотримано вимоги ст. 42 Закону України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року про академічну доброчесність.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Незважаючи на значну кількість науково обґрунтованих висновків, деякі

положення є дискусійними та є такими, що потребують додаткового пояснення, зокрема:

1) Авторці варто було б докладно окреслити питання про здійснення провадження діяльності щодо усиновлення у правовідносинах, що передують вирішенню справи про усиновлення консульською установою, а також власне – процедуру вирішення справи про усиновлення консульською установою. На жаль, зазначені положення досліджені недостатньо, зокрема, в частині можливого вдосконалення норм, що врегульовують зазначені питання;

2) Додаткового обґрунтування потребують положення щодо впровадження обов'язку для суду під час врахування матеріального становища особи, яка бажає усиновити дитину відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 224 Сімейного кодексу України забезпечити утримання усиновленої дитини її усиновлювачами в обсязі, не меншому за розмір мінімального рівня доходу на особу, встановленого для регіону країни постійного проживання заявників. У цьому аспекті постають такі запитання: по-перше, щодо розкриття поняття «регіон країни постійного проживання заявників» – чи це поняття стосується федеративних держав та унітарних децентралізованих держав, де відповідні соціальні стандарти встановлюються не державною, а місцевою владою; по-друге, щодо власне доцільності оцінки матеріального становища особи, яка бажає усиновити дитину таким показником як мінімальний рівень доходу на особу, оскільки останній може не забезпечувати належний рівень утримання, а мати допоміжний характер, для вирахування розмірів пенсійних та соціальних виплат (як це має місце із розміром прожиткового мінімуму). Авторці слід докладно пояснити ці положення.

3) У п. 8 новизни авторка пропонує у справі про усиновлення дитини іноземцем або особою без громадянства передбачити обов'язкову участь представника консульської установи відповідної держави, у разі, якщо усиновлення здійснюється особами, які постійно проживають за межами України. У цьому аспекті здобувачці слід уточнити процесуальні аспекти залучення представника консульської установи до участі у справі про усиновлення, а також чи слід передбачати таку участь як обов'язкову лише у цій

категорії справ, чи можливою є така участь у справах про визнання усиновлення недійсним або скасування усиновлення у разі, якщо рішення про усиновлення приймалося консульською установою.

4) Попри досить ґрунтовне дослідження міжнародного та європейського досвіду правового регулювання усиновлення дитини громадянами, які проживають за кордоном або іноземцями, поза увагою авторки залишилися питання про захист прав дітей, усиновлених громадянами держави-члена ЄС, які проживають за її межами, та іноземцями Європейським судом з прав людини та Судом Європейського Союзу. Дослідження такої судової практики дало б змогу якнайкраще окреслити питання про судовий контроль за дотриманням прав усиновлених дітей.

Варто зазначити, що висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження А. О. Галаш «Усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями». Адже робота є цінною, важливою, самостійною, завершеною творчою працею. За своїм змістом, науковими результатами, актуальністю та новизною є самостійним внеском у науку сімейного права. Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам. У достатній кількості розміщено основні висновки в публікаціях у наукових виданнях, які визначені для оприлюднення положень дисертацій.

Отже, з огляду на актуальність, обґрунтованість, цінність та новизну отриманих результатів, дисертація Галаш Альбіни Олександрівни на тему «Усиновлення дітей громадянами України, які проживають за її межами та іноземцями» як за змістом, так і за оформленням відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283, від 19 травня 2023 року № 502, від 3 травня 2024 року № 507, пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про

присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44, а її авторка – Галаш Альбіна Олександрівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право».

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри приватного права
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана**

Віталій ЧЕРНЕГА